

Ur museisamlingarna

Två Bellmanavbildningar presenteras m.a.a. högtidlig-hållandet av 200 års minnet av skaldens bortgång

Det är i år 200 år sedan vår national-skald gick ur tiden .

Detta kommer naturligtvis att uppmärksammas och firas på olika platser i landet .

Här i Torshälla kommer vi redan i mars att högtidlighålla minnet . Såväl kyrkan som kommunalnämndens kulturverksamhet står bakom evenemanget .

I den före detta stadskällaren , som slutade sin verksamhet 1970 , fanns det s.k. Bellmansrummet . Något av dess inred-

ning finns nu i Bergströmska gårdens hembygdssamlingar . Bland annat finns en kopia i gips av Sergels Bellmansmedalj och en av gipsmakare John Arvid Hellkvist skickligt utförd Bellmanfigur i gips . Skalden ses sittande på en fint snidad trästol i rokokostil , hållande sin luta i knät , även denna fint snidad i trä . Själva figuren är i gips modellerad på ståltrådsställning och målad i vackert avstämda färger .

Mary Håkansson

Till sist ...

måste redaktionen gratulera pojkarna i **TNIS BANDY P-82** till serieseger i Sörmlandsserien efter bara 1 poängs förlust.

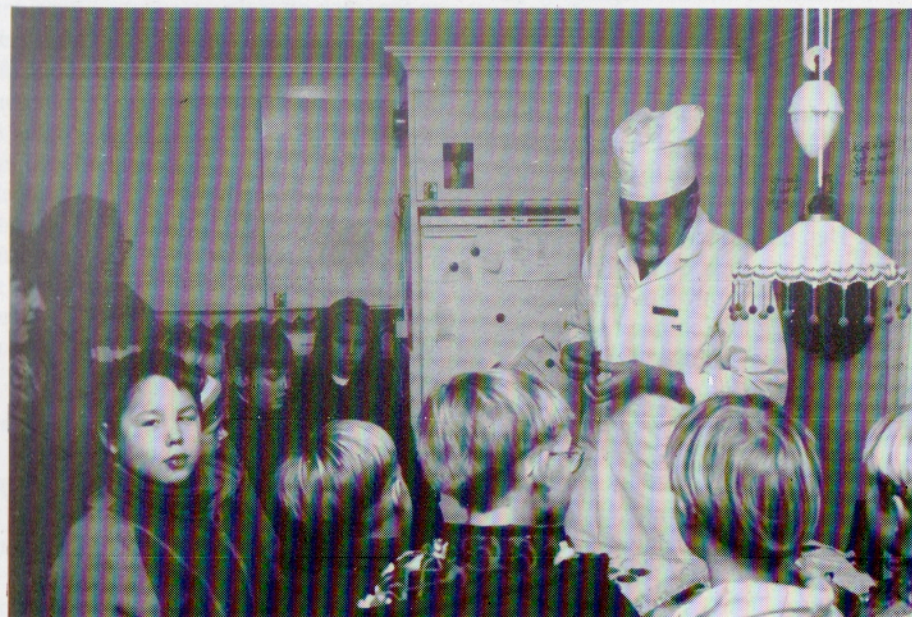
S:t Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen

Årg. 5 Nr 1 1995

S:t Olofs Gille i Torshälla

JUL I BERGSTRÖMSKA GÅRDEN.

I likhet med tidigare år , inbjöds Torshälla skolors mellanstadieklaser till att besöka julutställningen på Bergströmska gården strax före julen 1994 .

Sex grupper kom till vårt arrangemang och det betydde bland annat tolv demonstrationer av konditorimästaren och sockerbagaren Arne Styrlander i den ädla konsten att göra marsipanfigurer. Uppmärksamheten och uppskattningen från barnens sida gick inte att ta miste på .

På bilden ser vi lärarinnan Eva Johansson med klass 2 G från Gökstensskolan på besök som får sig demonstrerat av Arne Styrlander sockerbagandets alla hemligheter .

Åldermannen har ordet

Redan under årets andra vecka samlades styrelsen hos Ålderman för att först göra en tillbakablick och sedan se framåt. Vad som hänt under 1994 får alla ta del av i årsberättelsen som kommer att finnas tillgänglig på årsmötet. Nu väljer jag att berätta litet om det som planeras och som ligger framför oss.

* Vi har talat om att arbeta för att återställa den s.k. **smedjan på Bergströmska gården** i ursprungligt skick. Tidigare har det funnits en bakugn i denna byggnad som dock revs i modern tid. Den nuvarande ägaren, Eskilstuna kommun har dock inga ekonomiska möjligheter att bygga en ny ugn, men är positiva till att hembygdsföreningen agrar i denna sak. Gillet har därför hämtat in ett antal olika anbud på arbetet och söker nu anslag ur olika fonder för detta projekt.

* S:t Olofs Gille kommer också att ansöka om ett **byggnadsminnesförklarande** av **Bergströmska gården**. Saken var aktuell redan under Bertha Gisslandis tid men ärendet nådde aldrig Länsstyrelsen. Vi avser att nå längre denna gång.

* 1997 fyller **Holmberget 100 år**, något som vi vill ge uppmärksamhet på olika sätt under hela sommarsäsongen. Redan nu har en kommitté tillsatts för att förbereda denna viktiga tilldragelse. Allra först hoppas vi på en upprustning av parken och sedan ska verksamheten kring Holmberget och dess grundare Georg Nyström dokumenteras.

* Efter att nyligen ha avslutat ett dokumentationsarbete om Torshälla har Ålderman funnit nytt material om staden som skulle kunna ge en intressant bild av Torshälla år en före och efter den förödande **branden år 1798**. Då branden fick vittgående konsekvenser för medborgare och näringsliv för lång tid framåt känns det angeläget att i någon form stanna upp inför 200 års - minnet av denna katastrof. I nr 1 -94 av detta blad presenterades tre av "medarbetarna" - Wangstelius Hulphers och Fischerström. Läsaren kommer även att få möta Bellman och slutligen en förtvivlad rådman Collijn som betraktar spillrorna av sin stad. Ideén gavs av ålderman till B - E Ohlsson som tog den till sig och samarbetet har inletts.

* Detta om våra närmaste framtidsplaner. En tillbakablick. Besöksfrekvensen för 1994 visar en glädjande tendens. Efter några års nedgång har turistbussar åter hittat till Torshälla tack vare Turistbyrån i Eskilstuna. De har gjort en paketresa till Torshälla som började vid Kafé Borgmästaren m. morgonkaffe och en liten historik över staden och fortsatte med en stadsvandring med besök på Bergströmska gården, Kyrkan och Rådhuset eller så mycket resenärerna orkade med. Lunch intogs på Tre Byttor och sedan åkte man antingen till Rolf Berg eller Tingsgården. Gillet ställde upp med guider.

* Så till sist en varm hälsning till alla torshällabor med en önskan om ett gott hembygdsår - 1995.

Margareta Lindén
Ålderman

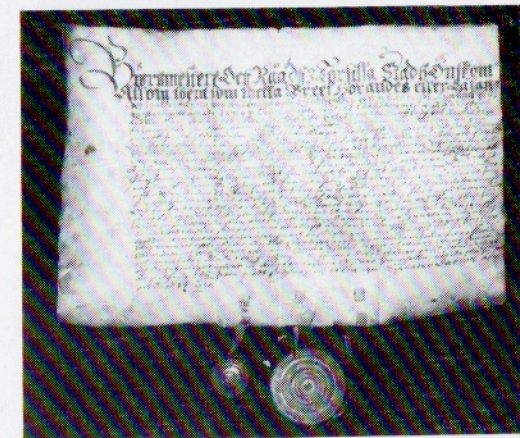
FAMILJEN ZETHELIUS PRIVATA BREV FULLSTÄNDIGAR NU NYBY BRUKS FÖRETAGSARKIV

Kring nyåret 1995 kunde Stadsarkivet i Eskilstuna komplettera sina Nybyhandlingar med ytterligare ett viktigt bidrag - familjen Zethelius släktarkiv som nu är införlivat med ett av de förnämligaste företagsarkiven i Stadsarkivets vård.

Genom detta förvärv kunde ett mycket intressant material om silversmeds- och järnförädlingsfamiljen Zethelius från Stockholm införlivas med järnbrukets i övrigt rika arkivmaterial.

Genom tursamma omständigheter, som flera av Gillets medlemmar har haft del i, men kanske främst styrelseledamoten Erland Nilsson, har nu släktarkivet kunnat räddas till eftervärlden och göras tillgängligt för forskning. Erland Nilsson kontaktades av en representant för Celsiuskoncernen som upplyste om att en av dess medarbetare var ättling till Nyby bruks grundare Adolf Zethelius. Dennes far, Pehr Zethelius, hade i sin vård släktens privata arkivhandlingar. Efter flera förhandlingar och viss tidsutdräkt kunde kontakt etableras mellan denne och stadsarkivarien i Eskilstuna Bror - Erik Ohlsson. Efter förevisning och information av Nyby bruks huvudarkiv och förvaringsmöjligheterna i arkivdepån blev donatorn Pehr Zethelius övertygad om stadsarkivets lämplighet och överlämnandet kunde äga rum. Donatorn är i 80-års åldern och är sonson till brukets grundare.

Om brukets historia från dess anläggande 1828 till den senaste arkivleveransen, som sträcker sig till 1950 - talet är mycket känt. Däremot saknade Nyarkivet uppgifter om det tidiga Nyby gård samt uppgifter om släkten Zethelius.

Öppet brev inför Torshälla Rådhusrätt med tillkännagivande om försäljning av stadstomt tillhörig avlidne borgaren Jacob Nilsson och hans hustru Brita Nilsdotter till borgaren Jönsson. (Tomten var belägen vid hamnen då dess läge anges i förhållande till sjöbodarnas placering. Kanske Jönsson är identisk med den tillträdande kronofogden i Rekarne Nils Joensson som var en stor handels- och sjöfartsidekare?)

lius egna familjeförhållanden. Genom detta förvärv kan vi nu få en unik insikt i en bruksägarfamiljs privata förhållanden. Efter bara en hastig och summarisk genomgång av arkivet kan jag försäkra läsaren att detta arkivmaterial är en **guldgruva** till historien om Nyby gård och bruk och familjen Zethelius.

I arkivet finns åtkomsthändelser för Nyby säteris jordförvärv ända sedan 1584! Fastighetshandlingar från hela 1600- och 1700-talet, köpehandlingar för Torshälla Kronmjölkvarn 1747, gårdar och tomter i Torshälla från

fortsättning sid 6.

TORSHÄLLA PEDAGOGI 1619-1994

Idén att skriva boken ” Från Barnaskola till Grundskola 1619-1994 ,Torshälla Pedagogi 375 år ” , fick Margareta Lindén när hon skrev Hällbyboken . Margareta hade en gång fått låna en pärm med urklipp och material om skolan av numera framlidne läraren Ingvar Westman och det materialet var till stor nytta när boken skrevs . Omedelbart efter julen 1993 startade Margareta tillsammans med kollegan Inger Nyman arbetet med att skriva boken . Stor hjälp hade man från kommunens stadsarkiv under arbetets gång .

Det var endast folkundervisningen från riksplan till lokalplan man skulle skriva om. Efter tio månaders mycket slitsamt arbete gavs boken ut i november 1994 och för att fira utgivningen ordnades en utställning om skolans utveckling i Kvarnen . Här fanns gamla skolböcker ,protokoll ,tidningsurklipp , foton och planscher . Dessutom presenterades hela produktionskedjan , ett intressant åskådningsmaterial , som visade hur boken växt fram steg för steg .

När vi går omkring på utställningen väcks många minnen och många igenkännande glada utrop hörs. Inte minst känner vi igen planscher och bilder , som under vår barnoms lektioner plockades fram ur materialsrummets gömmor .

Den första läroboken var ett tunt litet häfte med titeln ” *Universallärobok för den första folkskolan* ” . Så småningom vände man sig till kända författare . Selma Lagerlöf gav år 1906 ut ” *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* ” , Verner von Heidenstams ” *Svenskarna och deras hövdingar* ” kom 1908 , Sven Hedins ” *Från pol till pol* ” samma år och 1912 kom ” *Sörgården* ” och ” *I Önnemo* ” av Anna Maria Roos , för att nämna några .

Planschen har haft stor kulturhistorisk betydelse och den spelade en stor roll i undervisningen . Det väcker fantasin att studera t.ex. kläderna och inventarierna från olika tidsperioder . Bilden var därför ett utomordentligt viktigt och pedagogiskt hjälpmedel i undervisningen . Lärare har berättat att de hängde upp en plansch för att få lugn i klassen . Den hade en samlade - koncentrerande effekt .

De tidigaste undervisningsbilderna var kristendomsplanscher som kom redan på 1820 - talet . Först under andra hälften av 1800 - talet började schemat innehålla geografi , historia och naturlära . Då ökade även kraven på åskådningsmaterial i dessa ämnen . De första planschererna var tillverkade i Tyskland men kring sekelskiftet anlätades kända svenska konstnärer som Julius Kronberg och Bruno Liljefors att göra förlagor . Man tog också fram reproduktioner av kända konstverk som Karl XII:s likfärd av Gustav Cederström . De flesta historiska planschererna kom från Tyskland. Till de äldsta hör *Årstidsplanschererna* . De hade samma format som den litografiska stenen , 30 x 50 cm . men mot sekelskiftet kom standardformatet 70 x 100 cm . De första planschererna skildrar livet på landsbygden , t.ex. djuren på gården eller bonden i arbete . De gjordes speciellt för stadsbarnen , barnen på landet levde ju mitt i naturen . Några bilder som skildrar livet i staden finns inte .

SKOLPLANCHER BERÄTTAR

Kristendomsplanschen "Jacobs stege" och äldre skolböcker på utställningen i Kvarnen.

Planschens guldålder var åren 1920 - 1950 . Sedan kom de på undantag , de blev för dyra att tillverka , tyckte man , och de ersattes av bilderböcker . Mot slutet av 1940 - talet var det dags för ny pedagogik och ny teknik och man tog hjälp av t.ex. filmvisningar och bildband .

Den sista svenska planschen tillverkades 1962 . Lagren såldes ut , de gamla originalen ställdes undan i fuktiga magasin och glömdes bort . Många finns nu på landets skolmuséer och till utställningen i Kvarnen plockades många fina planscher fram ur gömmorna till mångas glädje .

text : Marianne Farving

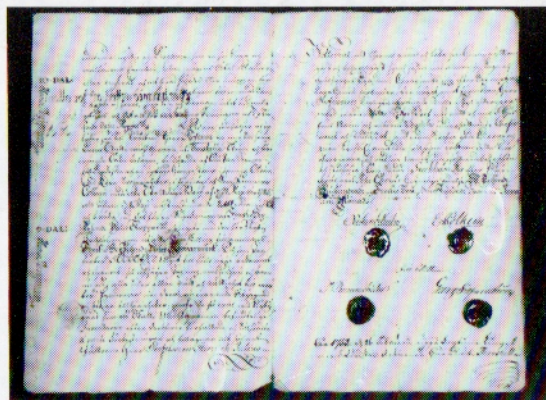
Talar vi någon dialekt i Torshälla ?

Ja, det vill gärna Landsmålsarkivet veta . Vi har bestämt oss för att ställa upp för det verkar ganska spännande . Någon gång i vår samlas några intresserade till en dialektkväll och vi ska försöka teckna ned ord och uttryck som uppfattas som speciella för Torshälla och dess närmaste omgivning . Om du känner till något ord eller uttryck som vi skulle vara intresserade av , kontakta då älderman Margareta Lindén.

1620-talet , köp av jord till Nyby från Roxnäs by och Årby by och andra säteribildningshandlingar , rågångstvi- stehandlingar 16- och 1700-tal , räkenskaper för Nyby gård och familjens privata behov , Enskifteshandlingar . Här finns handlingar till de övriga bruken i släktens ägo - Sura - hammars och Lisjö bruk , privat korrespondens och anställnings - och lönelistor över anställda vid Herr - gården . Här finns patent , diplom och kartor . Sterbhushandlingar efter Adolf Zethelius och en mängfald av andra privata brev och akter .

Ett oerhört rikt material för vilken forskare som helst !

Stadarkivarie Bror-Erik Ohlsson be- tecknar arkivet som oerhört unikt och att det är ytterst sällsynt att kunna få tillgång till företagarnas privata handlingar på detta sätt . Materialet kompletterar dessutom , det kanske finaste företagsarkivet , på ett utomordentligt sätt och det från det äldsta företaget i kommunen - Nyby bruks AB . Nu återstår , säger Bror - Erik , endast att återfå de delar av bruksarkivet som fortfarande är kvar i herrgården på Nyby , då han är orolig över dess förvaring med tanke på brand och annan förstörelse . Annars finns nu allt arkivmaterial samlat i Stadsarkivet och det vore en sällsynt gåva för forskningen och alla andra om även Liberg-familjens privata arkiv kunde införlivas med Nyby bruks huvudarkiv , avslutar han .

Av texten till brevet framgår att det är ett öppet brev om att Nils Sandelhielm säljer Nyby frälsehemman till professoren m.m. hr. Hinrich Julius Voltermat med all des åbyggnad både till man- och ladugårdsbyggnader , Trä (gårds) - och Humlegårdar , åkergrödor , tvenne vretar , trenne ängar , stor - och Lillängen , Skog och Mark , fisk och fiskevatten uti den s.k. graven och ån , tillika med tvenne torp , Kognevreten och Bergstorpet kallade med vreten norr om Torshälla stad och åkerskiften i Halfspånga gården , ...Backstugor på Nybyägor som nu för tiden en skomakare bor uti in till instundande första maj , tillträda , nyttja , och disponera...summa summarum af 10 000 dlr kmt (daler kopparmynt) Här utöver säljer jag till hr. professoren H J V en mig tillhörig Cronomjölkvärn uti Ta ström med 7 par stenar , ett laxfiske , och en av mig uppbyggd hampstamp i samma ström , med flera tillhörigheter...och det för en köpesumma av 46 000 dlr kmt... tillsammans 56 000 dlr kmt .

Vittnen var: S Braunerhielm och Georg Silfverström.
26/2 1752

* För att skaffa sig bättre kunskaper om "Vägarna till källorna" har Gillet anmält några medlemmar till en dokumentations - cirkel som stadsarkivarien Bror - Erik Ohlsson kommer att hålla i under våren 1995 .

KALLELSE TILL ÅRSMÖTET

Dagordning vid årsmötet den 13 mars
1995 kl. 19 i Kvarnen :

- § 1. Årsmötets öppnande
- § 2. Parentation.
- § 3. Val av mötesordförande , sekreterare samt 2 justerare .
- § 4. Fastställande av dagordningen .
- § 5. Kallelse i laga ordning av årsmötet .
- § 6. Verksamhetsberättelse .
- § 7. Ekonomiska rapporter .
a/ S: t Olofs gille
b/ Museistyrelsen.
- § 8. Revisorernas berättelser .
- § 9. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen .
- § 10. Val av styrelsefunktionärer .
- § 11. Val av revisorer och revisors-
suppleanter .
- § 12. Val av ombud vid Södermanlands
Hembygdsförbunds årsstämma.
- § 13. Behandling av till styrelsen inkomna
skrivelser .
- § 14. Fastställande av medlemsavgifter
för 1995 .
- § 15. Fråga ang. återställande av smedjan på
gården till bagarstuga .
- § 16. Övriga ärenden .
- § 17. Årsmötets avslutande .

* I samband med årsmötet den 13 mars i Kvarnen öppnas en **fotoutställning** som varar fram till den 28 mars . Många intressanta bilder ur Georg Nyströms arkiv kommer då att visas för allmänheten .

* **Valborgsfirandet** har också varit ett samsalsämne . Restriktionerna kring fyrverkeriet gjorde att styrelsen prövade en ny plats förra året ., det s.k. kofältet nära Holmens skola . I år blir det en kompromiss . Vi firar på Holmberget som tidigare , medan ett litet fyrverkeri skjuts upp strax utanför tätbebyggt område . Förhoppningsvis kommer alla att se det bättre

Hembygdsföreningen S:t Olofs gille

Torshälla

Styrelse :

Margareta Lindén , ålderman , tel 356883
Erland Nilsson , v ålderman , tel 357654
Eric Enlund , gärdesman , tel 355575
K-E Kangas , syssloman , tel 344873
Stig M. Olsson , skrivare , tel 355667
Leif C. Persson , v skrivare , tel 355541
Marianne Farving , tel 356463

suppleanter:

Östen Belin , tel 358703
Ingrid Pettersson , tel 356543
Tommy Lindberg , tel 357002

Museiansvarig:
Ingrid Pettersson

Redaktionskommitté:
Leif Persson , Marianne Farving ,
Tommy Lindberg .

Medlemsavgift : 50 kr för enskild och
75 kr för familj .

Bergströmska gården
Lilla gatan 12 , Box 41 .
tel 016/ 35 50 76
Postgiro 26 81 47 - 6

Museet öppet Torsdagar april - september kl 14 - 16 . Övrig tid visning för grupper efter beställning per tel 35 61 34 , 35 55 75 , eller 35 56 67 .

Torstryck , Torshälla 1995 .